

Arvokas vanhuus omassa kodissa yhteisön keskellä

Katariina Välikangas

Asumisen foorumit 1/3

Perjantai 27.4.2018

Raatihuone, Hämeenlinna

Alustukselle osoitetut kysymykset

- Miten senioriasumista kehitetään kaupungeissa, taajamissa ja maaseudulla?
- Mihin muotoon ympärivuorokautinen hoiva tulee rakentaa?
- Millaisilla asumisratkaisuilla luodaan edellytykset sille, että mahdollisimman moni ikääntyvä asuu omassa kodissa?
- Millä rakenteilla turvataan erityisryhmien asumisen suunnittelu kuntien ja maakuntien tilanteessa?
- Mistä suunnasta löytyvät uudet asumisen ja palvelujen innovaatiot senioreille?

Mietteitä tästä hetkestä

Muutamia huomioita maanlaajuisesti

- Voimaantulleen vanhuspalvelulain rooli kaikessa kehittämistyössä
-> jäntevöittänyt, lisännyt laajempien yhteisten mallien suunnittelua
-> mutta mikä oikeasti johtuu vanhuspalvelulaista ja mikä on joka tapauksessa tapahtuvaa kehittämistyötä?
- Tärkeää: ikääntyneet nostettu agendalle, asiakkaan oikeus prosessiin ja osallisuus, palvelutarpeen arviointi ja yksilölliset ratkaisut, kokonaisuuden miettiminen (ei henkilöstömitoitus!)
- Painopiste edelleen hoivassa, mutta ennalta ehkäisy on vahvistunut tavoitteellisemmaksi (muita toimijoita ei pidetä niin tärkeinä)
- Kotona asumisen reunaehtona tuodaan esiin kunnan talous
-> laajempi ajattelu puuttuu jopa isommissa kaupungeissa
- Kaksi lähestymistapaa: sosiaalihuoltomainen voimavaroja etsivä ja terveydenhuoltomainen mittaava
- Johtamisosaamisen vaihteleva taso -> asumisen kehittäminen edellyttää nostamista painopistealueeksi ja tavoitteellista johtamista sen edistämiseksi

Strategioiden läpikäynnistä mietittäväksi (2017)

- Asuminen ja elinympäristö strategiatasolla mukana (suunnitelmissa maankäyttö, kaavoitus, hissirakentaminen ja asuminen huomioitu, muttei yksilöityjä tavoitteita)
- Alueellisuus (palvelualueet) huomioitu, myös verkostoyhteistyö näkökulma vahvistunut (yhteisöllisyys, kolmannen sektorin toiminta, kotona asumisen tukeminen)
- Puuttuu pitkän aikavälin näkökulma
- Kunnissa yhteistyömallit hallintokuntien välillä etsivät vielä paikkaansa, toivotaan ”tulkkeja” hallintokuntien työskentelyyn -> eri hallintokunnat eivät piirrä samaa kuvaa
- Prosessimalleja yhteistyöstä olemassa, vastuut määritelty
- Rakenteiden muutokset eivät muuta toimintamalleja -> muutokset isossa osassa kuntia inkrementalistisia (johtamisen vahvistamista tarvitaan)
- Tuloksista ei mainintoja!

Huomioita

- Vanhuspalvelulakiin liittyvät suunnitelmat keskittyvät palvelujen suunnitteluun -> kehittämistyötä tehdään liikaa hoivan ehdoilla
- Palvelualuemallit mietitään erikseen ja rakentaminen erikseen -> käytännössä hallintoalueiden raja-aitoja rikottu, mutta ei tarpeeksi (kielivaikeudet)
- Lähipalvelut vahvistumassa
- Pienet kunnat keskittävät asumista keskustaan (haja-asutusalueille ei henkilökuntaa), seniorikorttelit, hyvinvointikeskukset...
- Suunnitelmissa ja toteutuksessa yhteisöllisyys painottuu rakenteellisena elementtinä, mietitty jo sisään rakennettuun ympäristöön osaksi asumista tukemaan (palvelualueet, korttelit)
- Ikäihmisten keskittäminen korkeen ei ole enää trendi

Imperatiivi

- Tiedon tasolla ja suunnitelmatasolla ollaan kartalla -> varsinaiset toimet?
- Turvallisuus (asuinympäristössä paloturvallisuus) noussut, sitten tulevat esteettömyys ja muunneltavuus
- Omaehtoinen ikääntyminen ja oman vastuun painottaminen kasvussa
- **Pois oma työpöytä, oma reviiri-ajattelusta, palvelu-ajattelua vähemmälle!** (yhteistyön muodoissa toimintaterapia, liikunta, kulttuuri ok) -> huomio tavalliseen asumiseen ja sitä tukevan elinympäristön kehittämiseen, auraus, hiekotus...
- Laajempi asumispoliittinen yhteys puuttuu, asumisen kokonaissuunnittelu kuntien "harrastuneisuuden" varassa
- **Vanhuspalvelustrategia tulisi kirjoittaa asumispolitiikan varaan!**
Rakennemuutos lisää kotihoitoa ja nykypalvelurakenteella rahat ei riitä. Nykyinen strategia happanee käsiin ja pitää saada laajempi sfääri asumisen ja palvelujen suhteen
- YLEINEN ASUNTO-OHJELMA JA ERITYISASUNTO-OHJELMA, JOISSA KOKONAISNÄKEMYS KAIKKIEN RYHMIEN OSALTA?
- STRATEGIAPROSESSIEN ENSIMMÄINEN AALTO ON OHI, NYT PITÄÄ (SOTEN MYÖTÄ) SIIRTYÄ SEURAAVAAN AALTOON!

Osallisuus lisääntynyt

- Järjestöparlamentti, asukasraadit, Ikäihmisten raadit, Asiakas- ja omaisillat, Kuntalaisraadit, Kansalaisraadit käsitelleet asumista (Satakunnan alue), kutsutilaisuudet tietyn teeman ympärillä

Kunnissa:

1. Rakenteet olemassa
  2. Toteutetaan teemojen ympärillä (esim. jokin palvelu)
  3. Hakevat vielä muotoaan (virkamiehet arkoja)
- Kansalaiskeskustelun vastuuttaminen esim. eläkeläisjärjestöt -> oman ikääntymisen suunnittelu ja vastuun otto
  - Asukasosallisuuden kehittäminen joko kunnasta lähtevää tai jonkin neutraalin tahon liikkeelle laittamaa (osaamiskeskukset, hankkeet)

Vanhusneuvostoille toivotaan uutta tulemistä

- Kuinka paljon oikeasti kuullaan? Kuinka tosissaan kunta ottaa neuvostot!
- Alueelliset vanhusneuvostot
- Valmistelun alkulähteille (kehittäminen) enemmän vanhusneuvostojen jäseniä mukaan kehittämistyöhön (37 % vanhusneuvostoista mukana asumisen suunnittelussa)
- **Uusi rooli tulevaisuuden rakentajina ÄÄNITORVI:** vahvaa vaikuttamista esim. asumisen ratkaisuihin. Ikäihmisten ääni minkälainen kaupungin tulisi olla, miten lähiyhteisöt voisivat organisoitua tukemaan hyvää ikääntymistä? Pois palveluluiden vahtimisesta laajempaan viitekehykseen!

Tulevaisuuden moninaisuus?

Kotona on hyvä olla

- Palvelurakenteen keventäminen työn alla jo pitkään
- Kotiin vietävät palvelut, osallisuus, asiakasohjaus- ja tarvearvioinnit, omaishoito, perhehoito, kuntoutuksen mallit, teknologia
- Kotisairaala, kotisaattohoito
- Asunto ja asuinympäristö asukkaan erityistarpeisiin soveltuviksi (+ arkipalvelut, esteettömyys, turvallisuus, yhteisöllisyys, liikenne).
- Asumisen ja asuinympäristöjen mallit, palvelualueet, palvelukorttelit, palveluasumisen ja kotihoidon välimaastoon sijoittuvat ratkaisut
- Kokonaan uusien kortteleiden/kaupunginosien rakentaminen, olemassa olevien asuinalueiden kehittäminen, korjausrakentaminen ja täydennysrakentaminen
- Yhteisöllisyyden korostuminen
- Tahtotila ja yhteistyö

Yhteisöllisen asumisen vaikutus ikääntyneiden hoidontarpeeseen

- Hyvin vähän tutkittua tietoa
- Saksassa 2013 tehty tutkimus vertaili monisukupolvisten yhteisöjen asukkaiden hyvinvointia, naapuruston tukea ja aktiivisuutta yhteisössä ja naapurustossa perinteisiin asumismuotoihin.
  - ➔ Tutkimuksen mukaan vähäisempien oireiden määrä ja hoidontarve selittyi yhteisöasumisella. (Kehl & Thenin 2013)
- Borglohin ja Westerheidenin tutkimuksessa (2012) vertailtiin asukkaiden tuen ja hoidon kustannuksia yhteisöasumiskohteissa verrattuna kotona ilman kotihoitoa, kotihoidossa sekä vanhainkodeissa asuviin.
  - ➔ Tutkimuksen mukaan yhteisöasuminen paransi asukkaiden asumistyytyväisyyttä ja elämänlaatua ja näiden parannusten myötä saavutettiin myös kustannussäästöjä.
  - ➔ Kustannukset olivat alhaisempia kuin muissa asumismuodoissa, mikä tutkijoiden mukaan selittyi osittain yhteisöasumiskohteissa asuvien kohentuneella terveydentilalla ja toisaalta asukkaiden välisellä keskinäisellä tuella. (Borgloh & Westerheide 2012.)

- Verma, Vauramo ym. (2017) arvioivat, että uusilla palvelukortteilla, niihin tukeutuvilla asumismuodoilla sekä hyvinvointia ja kuntoutusta tukevalla toiminnalla voidaan saavuttaa kunnissa huomattavia kustannussäästöjä.
- Kustannussäästöjä voi syntyä siitä, että yhtenäinen palvelukortteli voi hyödyntää jo olemassa olevia resursseja, tuo synergiaetua palveluntarjoajille ja mahdollistaa siten taloudellisesti kestäväen palvelurakenteen toteuttamisen

Hollanti – Suomi -vertailu

- Hollannissa ja Suomessa palveluasuntoja on määrällisesti suurilleen saman verran, mutta palvelurakenne on erilainen.
- Hollannissa pääosa on tavallisia palveluasuntoja, kun taas Suomessa on enemmän ympärivuorokautista hoivaa (laitoshoito ja tehostettu palveluasuminen).
- Hollannissa keskimääräinen aika kaikissa asumispalveluissa (n. 432 vrk) on myös merkittävästi lyhempi kuin Suomessa (n. 687 vrk).
- Palvelujärjestelmä hoitaa 1,6-kertaisen määrän ikääntyneitä Suomen järjestelmään verrattuna.
- Hollantilainen kuntoutukseen perustuva palvelujärjestelmä pystyy paremmin ehkäisemään ennen aikaista toimintakyvyn heikkenemistä ja myös kuntouttamaan ikääntyneet sairaalasta takaisin kotiin.

Muutama sana kuntoutuksen merkityksestä ikääntyville

”Toimivalla vanhusten kuntoutuksella saadaan yli puolen miljardin kustannussäästöt”

- Erkki Vauramo 2017

EKSOTE

- Kotikuntoutusmallin kustannukset 30 % alhaisemmat verrattuna perinteiseen malliin
- Päivystys olohuone (Yhden ensihoitajan 24/7 toimiva liikkuva päivystyksikkö arvioi potilaan hoidon tarpeen ja hoitaa potilaan kotona monet niistä toimenpiteistä, jotka hoitaja tekee sairaalassa päivystyspoliklinikalla) 33 % kustannussäästö (Tepponen 2017)

Eksoite

- Koti-ikävä –pilotti: (1) varhainen puuttuminen, (2) äkillinen tilanne ja (3) toipilasajan toimintamalli
- Koordinoivat fysioterapeutit vastaamaan kotihoidon kuntoutuksen toteuttamisesta (kotihoidon ”opettaminen” kuntouttamaan)
- Kantokykylaskelma 2013 => rakennemuutos kohti kuntouttavaa toimintaa (500 laitospaikkaa korvattiin 250 tehostetulla palveluasunnolla)
- Vuonna 2014 kuntoutus omaksi vastuualueeksi terveys- ja vanhustenpalvelujen ja perhe- ja sosiaalipalvelujen rinnalle
- Vastuuhoitajamalli (Vastuuhoitaja- malli perustuu ajatukseen, että kaikilla ammattiryhmillä ja jokaisella hoitajalla on vastuu asiakkaan kokonaisvaltaisesta toimintakyvystä ja terveydentilasta).

Eksoten kolmiportainen malli

Fokus palvelupolun varhaiseen vaiheeseen

1. Varhainen puuttuminen ja terveyden edistäminen
  2. Kotihoidon toimintaa tukeva kuntoutus Painopisteenä uusien kotihoitoon tulossa olevien asiakkaiden toimintakyvyn tukeminen
  3. Monialainen kotikuntoutus: Painopiste äkillisissä toimintakyvyn menetyksissä (ehdollinen kotiutuminen)
- Eksote on vuonna 2016 saavuttanut tason, jossa 94 % asuu kotona, ja uusi tavoitetaso on että 97 % asuisi tuettuna ja toimintakykyisenä kotonaan
  - Eksoten menestys vanhusten laitoshoidon purkamisessa perustuu kotikuntoutukseen ja kotona tapahtuvaan kunnon ylläpitoon. Toimintamalli kehitettiin Boråsin kotikuntoutusmallia hyödyntäen.

Huom. Myös Kuntayhtymä Kaksineuvoisen kotikuntoutustiimimalli sekä e-palvelut!

Ja se teknologia...

- Palvelujärjestelmä: tiedon kerääminen ja siirtäminen
- Elinympäristö ja asuminen: robotiikka, tekoäly ja virtuaalisuus
- Kansalainen: sensorit, monitorit, vempaimet ja vipstaakit

Uudet palvelut, uudet roolit

- Videovisit: <https://www.videovisit.fi>

Posti, kotipalvelut

Etähoiva on etäyhteyden avulla tuotettua palvelua, joka on osana kotihoitoa, kuntoutusta, kotisairaanhoidoa sekä mielenterveys- ja vammaispalvelua.

KUINKA ETÄHOIVA TOTEUTETAAN?

- Etäyhteys muodostetaan tabletilla, tietoturvallisen palvelun kautta. Toimitamme asiakkaalle käyttövalmiin tabletin ja opastamme sen käytössä. Palvelusta vastaavat Kotipalvelukeskuksemme kokeneet sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaiset, joilta saa tarvittaessa myös teknistä tukea. Palveluun on liitettävissä myös eri tyyppisiä etämittauslaitteita.

5 MIN ETÄHOIVAKÄYNTI SISÄLTÄÄ ESIMERKIKSI:

- Voinnin tarkastaminen
- Lääkkeenoton muistuttamisen tai varmistamisen
- Ruokailun varmistaminen
- Kuntouttavaa toimintaa
- Psyykkisen hyvinvoinnin tukemista ja seurantaa
- Hygienia-asioiden varmistamista.

15 MIN ETÄHOIVAKÄYNTI SISÄLTÄÄ LISÄKSI:

- Kuntouttavaa toimintaa, kuten tuolijumppaa
- Sosiaalista kanssakäymistä

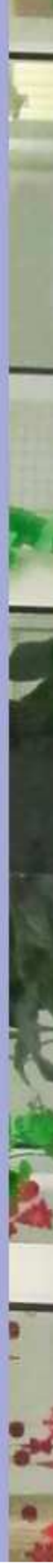
www.minun.posti.fi

YMPÄRISTÖMINISTERIÖN RAPORTTEJA 3 | 2017

Palvelukortteli

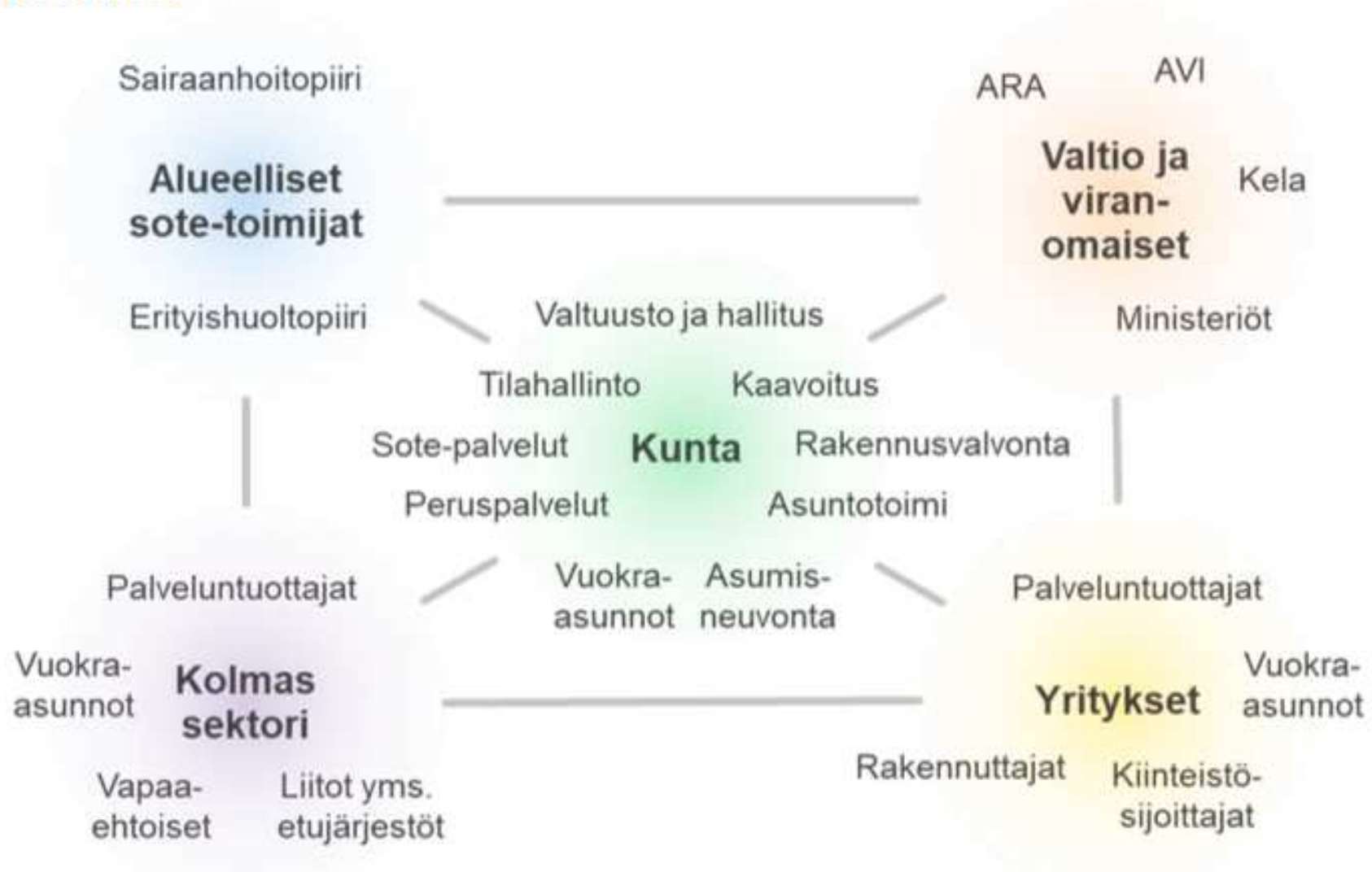
Konseptin kuvaus ja soveltaminen erilaisiin taajamiin

**Ira Verma (toim.), Teemu Kurkela, Pirjo Sanaksenaho,
Jarmo Suominen, Jonna Taegen, Erkki Vauramo**

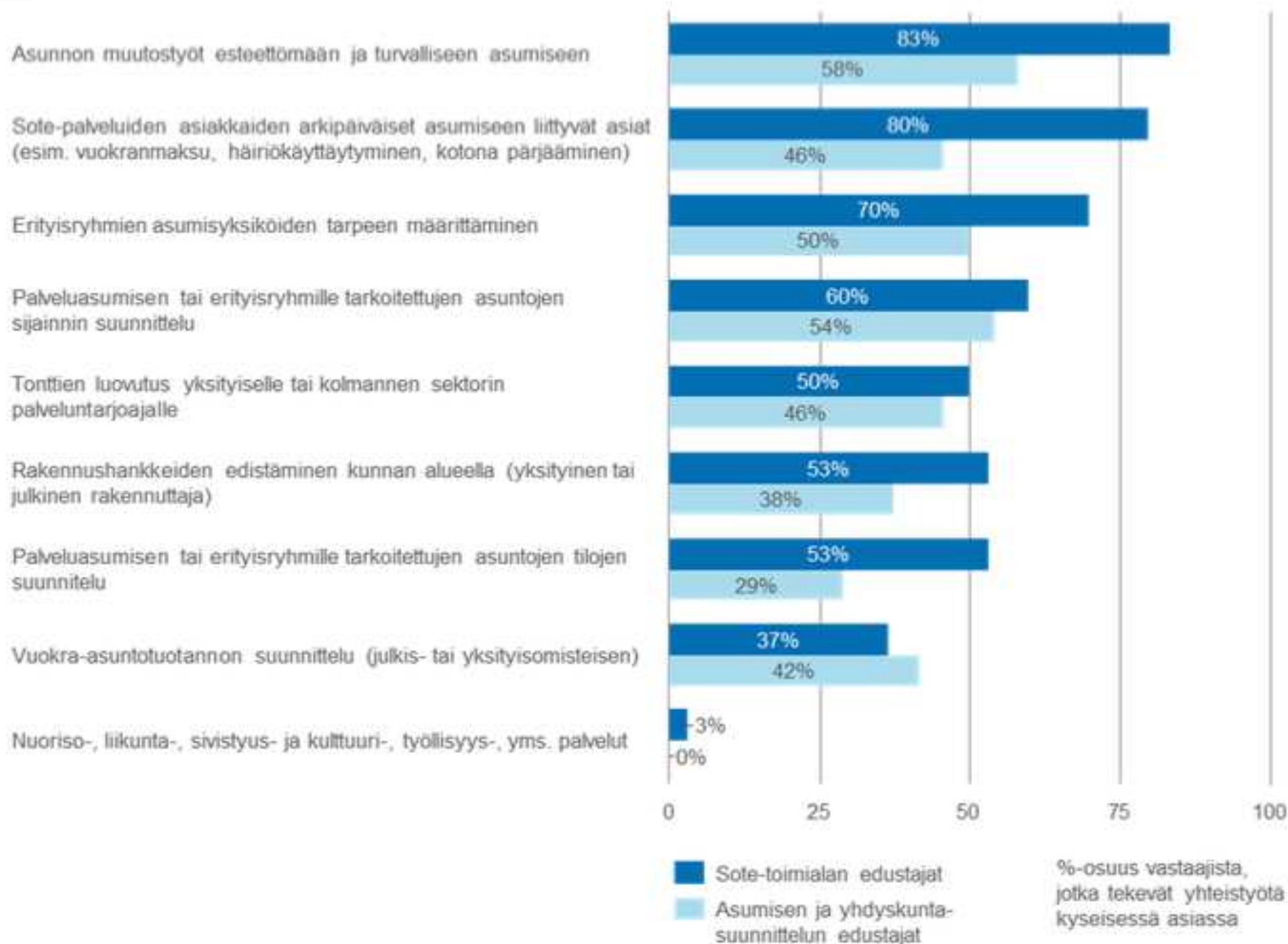
Sotesta muutama ajatus

Kuva 6. Toimijaverkko ikääntyneiden ja erityisryhmien asumisessa ja asumispalveluissa

Lähde: Maakuntien ja kuntien yhteistyö ikääntyneiden ja erityisryhmien asumisessa 2018

Yhteistyön sisältö

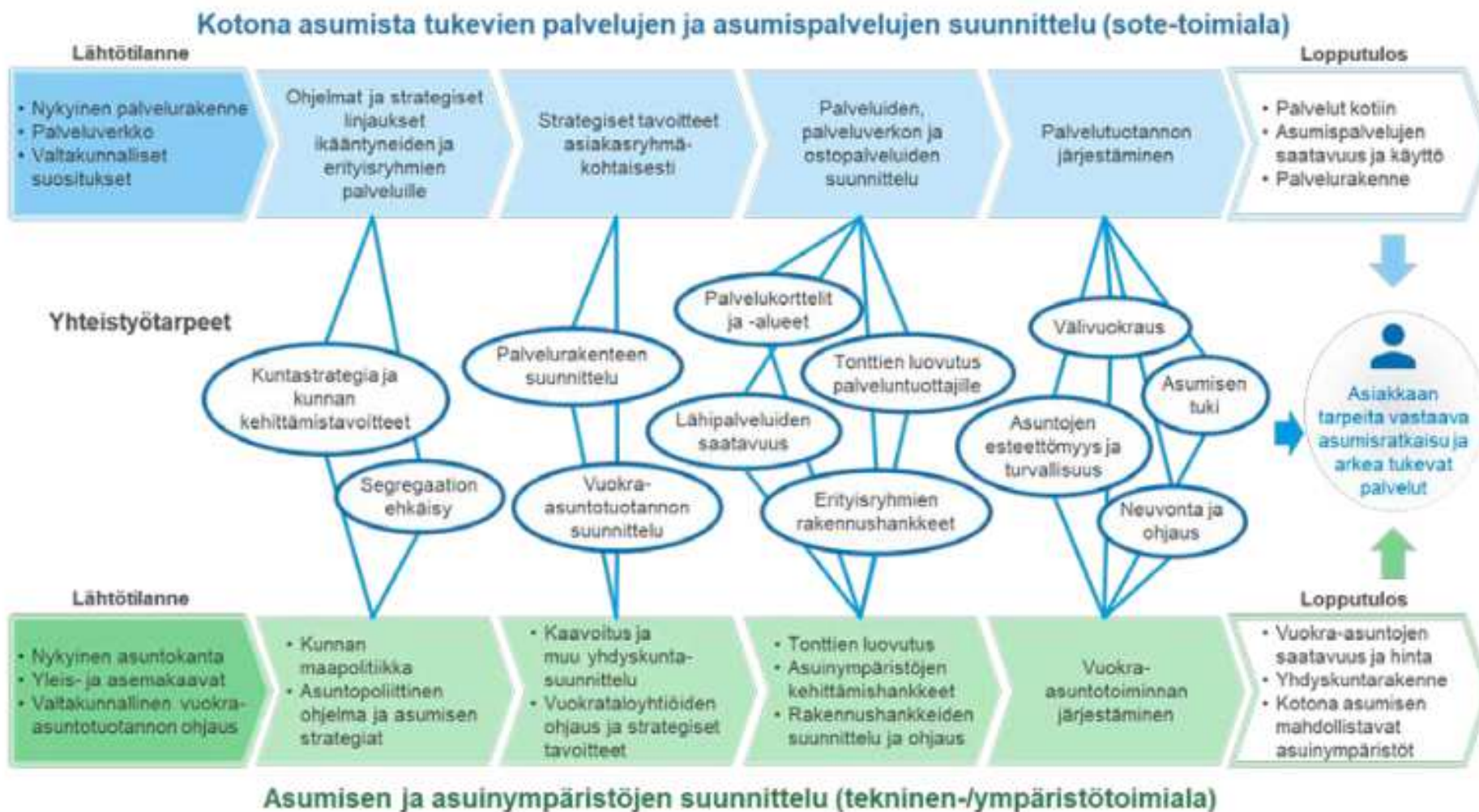

Keskeiset rajapinnat

1. Palveluasumisen kohteiden suunnittelu
2. Eri toimijoiden yhteinen asuntopolitiikan ja asumisen strategioiden suunnittelu
3. Nykyisen asuntokannan kehittäminen
4. Vuokra-asuntojen hallinnoijan, eli esimerkiksi kunnan vuokrataloyhtiön ja sote-palvelujen välinen asiakastasolla tapahtuva yhteistyö

Kuva 5. Asumisen ja asumispalvelujen suunnitteluprosessit

Lähde: Maakuntien ja kuntien yhteistyö ikääntyneiden ja erityisryhmien asumisessa 2018

- Kuvassa esitetyt prosessit soveltuvat myös maakuntamalliin
- Maakunnan vastuulla: Kotona asumista tukevien sosiaali- ja terveyspalvelujen ja asumispalvelujen järjestämis- ja suunnitteluvastuu
- Kunnan vastuulla: Asumisen ja asuinympäristöjen suunnittelu (omista lähtökohdistaan)

➔ Kuvassa esitetyt yhteistyötarpeet kuvaavat tällöin maakunnan ja useiden kuntien välistä samanaikaista yhteistyötä.

➔ Maakunnallisella sote-organisaatiolla on oltava yhteistyörakenteet kaikkien alueen kuntien ja niiden eri toimijoiden kanssa.

Lähipalvelut?

Palveluverkon hallinta?

Kolme suuntausta kehittyvässä yhteistyössä:

1. Yhteissuunnittelu, (strategialähtöinen yhteistyö, poikkihallinnolliset työryhmät)
2. Tietyn aihealueen suhteen tapahtuva yhteistyö (säännölliset tapaamiset, hankepohjainen yhteistyö)
3. Kontaktiyhteistyö (henkilökohtainen yhteistyö, satunnaisia tapaamisia kerran pari vuodessa)

Esimerkkejä tarvittavasta yhteistyöstä:

- Yhteistyö maakunnallisen erityisasumisen strategian luomiseksi
- Yhteistyö ikääntyneiden ja erityisryhmien huomioimiseksi asuinalueiden suunnittelussa
- Yhteistyö tarvelähtöisessä palveluverkon suunnittelussa
- Yhteistyö maakunnan strategiatyössä palvelujen kehittämiseksi
- Yhteistyö vuokra-asumisen järjestämisessä
- Yhteistyö asunnon ja palvelut yhteensovittavan asiakasprosessin kehittämiseksi
- Yhteistyö neuvontatoimintojen koordinoimiseksi maakunnallisesti

- Soten myötä sosiaali- ja terveystalvelujen integraatio
- Asiakkuuksien palvelupolut tarvelähtöisten rakenteiden tuottajina
- Pärjääjämalli, keinoäly tuottamassa asiakassegmentointia
- Tarvelähtöinen palveluorganisaatorakenne ja resurssien uudelleen mietintä
- Leanaamalla varmistetut yhteisesti tuotetut palvelut

Integraation asteet

1. Organisaatiolähtöinen (hallintokuntainen), niukka yhteistyö
2. Reaktiivinen, tarpeenmukainen yhteistyö
3. Moniammatillinen yhteistyö (painottunut toimintakykyyn)
4. Suunniteltu, jatkuva yhteistyö
5. Strategiset kumppanuudet
6. Kokonaisjärjestelmänä toimiminen -> täydellinen integraatio

Asumiseen painottuva integraatio?

Entäs ne asumisen innovaatiot?

ASUMISEN INNOVAATIOIT PUHUTUTTAA - MITÄ TARKOITTAAN INNOVATIIVINEN SUUNNITTELU?

-> Ikääntyneet haluavat pääosin normaalia asumista

-> Ikääntyneet haluavat asua muun asutuksen joukossa

-> Innovatiivinen suunnittelu = asumisen ja sitä tukevien toimien nostaminen suunnittelun perustaksi

- Palvelualueiden, eheytyneen yhteiskuntarakenteen ja elinkaarimallisen asumisen nostaminen painopisteeksi
- Tavalliseen asumiseen perustuvat konseptit (haja-asutusalueen konseptit jossa tavallista asumista ja raskasta hoivaa yhdistetty, monistettavia, littala)
- Tulevaisuudessa tarvitaan enemmän asuinalueita, jotka soveltuvat ikäihmisille (Palvelualueet, korttelit), vastuuta ihmisille, yhteisöille ja verkostoyhteistyölle sekä integroituneelle asumisen ja palvelujen suunnittelulle

Asukkaita osallistavat infrastruktuurit

Neuvontapalvelut, ennalta ehkäisevä työ ja palveluohjaus/ palvelutarpeen arviointi

Palvelualueet: tavallista asumista ja tarvittavia arki-, hyvinvointi-, hoiva- ja hoitopalveluita

Sote ja maakunta-hallinto: Moninaisten yhteistyörakenteiden organisointi

Innostaminen vastuuseen omasta hyvinvoinnista, toimintakyvystä ja ikääntymisen suunnittelusta

Vetovoimainen asuminen

Toisen aallon strategiatyö: perustuu asumisen nostamiseen painopistealueeksi

Kuntouttavan toiminnan mallit

Moninaisen teknologian hyödyntäminen

Eheytetty yhteiskuntarakenne ja toimiva infrastruktuuri

Vanhus-neuvostojen rooli

Painopiste asumisen ja elinympäristön kehittämisessä

Turvallisuus, esteettömyys, muunneltavuus

Lähteet:

- Jolanki, O., Leinonen, E., Rajaniemi, J., Rappe, E., Räsänen, T., Teittinen, O. ja Topo, P. (2017) **Asumisen yhteisöllisyys ja hyvä vanhuus**. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 47/2017.
- Kotikuntoutuksen käyttöönoton käsikirja. Osallisuutta ikäihmisten arkeen ja kotihoitoon. Eksote 2016.
- Tupala, T., Leskelä, R-L., Kaarnasaari, A., Kajova, M., Kyrö, R., Peltokorpi, A. ja Määttä, O. (2018) **Maakuntien ja kuntien yhteistyö ikääntyneiden ja erityisryhmien asumisessa**. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 18/2018.
- Vauramo et kumpp. (2017) **Ikääntyvä väestö ja toimintakyvyn ylläpito**. Kunnallisalan kehittämissäätö.
- Verma, I. Ja kumpp. (2017) **Palvelukortteli. Konseptin kuvaus ja soveltaminen erilaisiin taajamiin**. Ympäristöministeriön raportteja 3/2017.
- Välikangas, K (2017) Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä. Ympäristöministeriön raportteja 4/2017
- Välikangas, K (2013) **Kuinka toteutetaan palvelualue? Palvelualueen prosessinkuvaus**. KASTE: Aktiivinen ikääntyminen Itä- ja Keski-Suomessa 2010-2012, STM.
- Välikangas, K (2012) **Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman esiselvitys ja asiantuntijatyö ohjelman valmistelussa**. Ympäristöministeriö.
- Välikangas, K (2009) **Yhteisöllisyyttä, laatua ja vaihtoehtoja. Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen ratkaisuja Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa**. Ympäristöministeriön raportteja 13/2009.